

BIJEDA BLAGOSTANJA

Pascal Bruckner (1948) jedan je od najcjedenijih francuskih esejista i književnika. Premda filozof po struci okušava se, sredinom sedamdesetih, kao romanopisac, iako već tada piše i eseje, pa tako i u knjizi-eseju *Bijeda blagostanja*, inače njegovom devetom eseju, nalazimo onaj „osjećaj za priču“ vještog romanopisca pa osim stručnjaka s područja ekonomije (Adama Smitha, Tocquevillea, Webera...) on rado citira i parafrazira i Boudelairea, Zolu, Sartrea. Njegove fraze su izvrsno oblikovane i snažne, lucidno pogađaju u bit problema, autor s lakoćom i jasno, ponekad ironično pa i duhovito iznosi svoja mišljenja. U ovom pregledu knjige pokušati ću donijeti one najvažnije točke tržišne ekonomije i vrijednosnog sustava kapitalizma iznesene u ovoj knjizi, one pozitivne i negativne na koje je autor pokušao ukazati, no u zaključku ću pokušati iznijeti i svoj kritički pogled na neka stajališta autora. Moram nadodati da su moje kompetencije na području ekonomije vrlo male i da svoje mišljenje iznosim samo s gledišta čovjeka koji je kao i čitav zapad uvučen u žrvanj kapitalističkog sustava vrijednosti.

U samom uvodu autor veli: „Ekonomija nas je trebala osloboditi neimaštine. Tko će nas osloboditi ekonomije? (Pascal Bruckner) I time kaže mnogo o današnjem društvenom stanju u kojem se sudbine država, čitavih unija i milijuna ljudi, stavljaju u ruke ekonomista i burzovnih mešetara čija su predviđanja lako provjerljiva ali nimalo pouzdana, pa ipak se na njima grade čitave politike, sustavi i programi. Tako mnogi gube, a samo oni rijetki, s samog vrha, uistinu dobivaju. Istina, tehnički nam je napredak donio mnogo dobrih strana, mnoštvo ljudi je izišlo iz potpune neimaštine, pronađeni su lijekovi za nekada neizlječive bolesti, produljen je životni vijek, a siromaštvo se u drugoj polovici dvadesetog stoljeća smanjilo više nego u posljednjih pet tisuća godina, no ipak i unatoč svemu tomu moramo uvidjeti njegove nedostatke. Dali je veća dobit ili gubitak, vjerojatno podjednako, ali o tome ćemo na kraju. Pascal zaziva da se krene s žarom početnika, treba „pokrenuti novu bitku za život i dostojanstvo“. Jer novac neizbježno stvara kaste i to je rak rana kapitalističkog sustava, dok neki žive u carstvima, neki drugi jedva preživljavaju. Iako je taj kapitalistički sustav u kojem živimo sve više na meti kritika mi se ipak s njim mirimo, no bez iluzija, otrežnjeni, bez nada u neki revolucionarni prevrat. Ustvari cilj današnjih nazovi-revolucionara antiglobalističkog pokreta, kako veli autor, jeste upravo ostvarenje globalizacije: „Cilj mu je služiti se njezinim sredstvima kako bi je odveo drugamo, kako bi je dovršio, daleko od te karikature univerzalnog, što ona za sad jest, te napokon ujediniti ljudski rod, kao što je bila namjera prosvjetiteljstva.“ Autor postavlja pitanje borbe, ali protiv koga se boriti? Protiv „akronima bez lica AMI-a, G8, MMF-a, WTO-a, GMO-a, Svetske banke, a ne tek protiv staleža ili osoba. Možda je to ono najgore: ne moći identificirati i imenovati svoju bol dodatna je patnja, jer nas čini nesposobnima da se od nje udaljimo.“ On zaziva neke nove buntovnike u kojima vidi „dvije vrijednosti pozitivne slike: onu iznimnog čovjeka koji se izdiže iznad mase te čestitog čovjeka koji svoju darovitost stavlja u službu drugoga i koji se žrtvuje za tuđe dobro. On spaja elitizam i svetost.“

U četvrtom poglavlju govoreći o Americi autor zauzima poprilično ironičan stav. „Da Amerika ne postoji trebalo bi je izmisliti. Jer kojim bismo to jednako prikladnim žrtvenim jarcem prali svoje grijehe, rješavali se svoga otpada?“ Imamo Ameriku da svo zlo svijeta, pa i svoje, svalimo na nju, ali iskreno, nije ona kriva za ono što je učinila, već za ono što jest. Ovdje prvi put u

tekstu primjećujemo obrambeni stav prema Americi, koja uistinu nije kriva za svo zlo svijeta, ali i onome što ona predstavlja, centru tržišne ekonomije. Ameriku svi imamo u glavi, kao da joj svi težimo, jer teško je objasniti toliki priljev potlačenih iz svih krajeva svijeta koji su već tamo ili sanjaju da tamo dođu. Možete biti protiv Amerike i protiv kapitalizma no vi govorite istim jezikom, možete ga izvižditi i mrziti no u njemu dišete (Usp. P. Bruckner). U ovom slučaju kritizirati znači surađivati, a anti-globalistički pokreti imati će uspjeha tek nađu li među „neprijateljima“ dovoljno velikodušne reformatore koji će preusmjeriti aktualnu politiku. U današnjoj situaciji „revolucionar“ je izdan, on mora surađivati. Tržište je nemoguće nadomjestiti. Pa zaključuje: „ne treba izaći iz kapitalizma, nego iz ekonomizma...“ U daljnjem tekstu autor se osvrće na razdoblje nade nakon pada Berlinskog zida, te govori o „dvostrukom uskrsnuću“ integralnog antikapitalizma i utopijskog kapitalizma. Utopijski kapitalizam poistovjećuje s neoliberalizmom koji obećava sve, pravednost i obilje, učinkovitost i ispunjenje težnji, sve to „samo kako bismo se bez zadržke umiješali u njega.“ U konačnici antiglobalističkom pokretu nedostaje upravo duhovna dimenzija koja bi kao cilj imala uništenje produktivističke opsesije jer „svijet pripada onomu tko se odriče, govorili su franjevci: u oskudici počiva obilje, a u praznini prava punoća. Onaj tko nikad ne uzima, nikad ne pograbi, taj posjeduje istinska dobra budući da ih ne mora imati kako bi uživao u njima.“

„Da bi se „izašlo“ iz kapitalizma, trebalo bi podvrgnuti pojedinca kolektivu, a tržište nekom drugom poretku – vjerskom, političkom ili društvenom. (P. Bruckner)“ Problematizirajući privatno vlasništvo autor smatra kako bi njegovo ukidanje najvjerojatnije imalo nesagledive posljedice po individualne slobode i vjerojatno bi rezultiralo općom neimaštinom. Bruckner izlaz vidi u nekom srednjem putu, ako se sustav mora mijenjati nužno je sačuvati ono najbolje od njega. On ne vidi toliko problem u „tržišnom gospodarstvu“ koliko u „tržišnom društvu“ u kojem je čovjek postao „dodatkom ekonomskog sustava“ (Karl Polanyi). „Ustvari, moć kapitalizma jest u tome što se oslanja na čovjekove najniže nagone kako bi ih pretvorio u robu, kulturu, institucije. (P. Bruckner)“ Čitav medijski-javni prostor podređen je tržištu, mi se krećemo među reklamama i mainstream medij kao što je televizija tu je samo da bi stvorio dovoljno zanimljiv program između dviju reklama kako bi ove imale publiku (usp. Piet Hien). Tržište ulazi u naše živote ali ne bez našeg pristanka. Na svakome je od nas da odluči kako želi živjeti kao „mali gospodar ili kao pjesnik, parazit ili prijatelj. (P. Bruckner)“ Tumačeći stanje duha modernog čovjeka zaključuje kako je on u utrci za materijalnim negdje putem izgubio dušu, pa s primjesom humora započinje rečenicu o današnjem čovjeku s: „jadno „ja“...“ I poetira riječima: „Trebalo li podsjećati na očitu činjenicu da je bogatstvo neke osobe bogatstvo njezinih odnosa s drugima, njezine sposobnosti da ista veze svake vrste žrtvom, žarom i uzajamnošću? Da je čovjek velik samo onoliko koliko se može nadmašiti u nečemu većem, u otkriću svijeta koji je zgusnutiji i trajniji od njegove puke subjektivnosti?“ Veli kako je današnji čovjek rob, a da toga nije ni svjestan pa se pita „je li Homo Consumans zadnji stadij Homo Sapiensa?“ Konzumerizam čovjeku pruža privid zadovoljstva, no on nas stalno iznevjerava, ono što ispunjava ne pripada kategoriji kupnje. Dok nam veliki proizvođači nude čak i osjećaje, šalju moralne poruke ili pričaju o slobodi u isto vrijeme ispod maske stoji puka želja za zaradom. Autor zaključuje osmo poglavlje riječima: „...da“ kapitalizmu, ali u granicama.“ Ovo stajalište potvrđuje u sljedećem poglavlju: „Dokora će valjati izgraditi strogo izolirane samostane... U njima će se prezirati brzina, količina, učinak mase, iznenađenja, suprotnosti,

novosti i lakovjernosti. Odlazit ćemo onamo u pojedine dane kako bismo kroz rešetke promatrali pokoji primjerak slobodnog čovjeka. (Paul Valéry)“ Da, gotovo pa je samo unutar „rešetki“ moguća sloboda od ovog sustava koji prožima sav naš svijet. Povećanje blagostanja ne jamči nam sreću, a „novac nas oslobađa... svega osim sebe samoga. Dolazi trenutak kada se treba osloboditi osloboditelja...“ Jer kako veli autor život nam se svodi na rad i odmor od rada, rad nam postaje život, to je „kao da je sat postao vrijeme. (Péguy)“ Kapital se jedino jednoga boji, onog sudbonosnog pitanja „čemu?“ Dakle, postoji potreba da se izmijeni sustav vrijednosti, pa se Dominique Meda zauzima da se u BDP uključe i društvena kohezija, razina nasilja, kvaliteta javnih službi, raspodjela dobara. Blagostanje je bijeda kada se ne vodi uzvišenim idealima, kada nije reinvestirano u društvo i podijeljeno u korist najvećeg broja ljudi. (Usp. P. Bruckner) U posljednjem desetom poglavlju autor navodi kako je moderno obećanje da će s napretkom znanosti i ekonomije napredovati i čovječstvo i moral ostalo neispunjeno. Ni napredak na mnogim područjima, ni pojava tehnologije i interneta kojem su neki davali spasonosne atribute nisu ispunili očekivanja. Svi su toga svjesni i u društvu se jednostavno osjeća kolektivno nezadovoljstvo. Naša društva su bolesna i to većina prepoznaje, upravo to on smatra velikim napretkom jer smo svjesni problema i ne ustručavamo se pokazati svoje rane, te se stalno šibati, jasnije, kajati. „Biti uljuđen jest znati da si barbarin, znati krhkost granice koje nas odvajaju od vlastitog rugla, kao i to da isti svijet može biti i sramotan i uzvišen.“

Nakon pregleda problema suvremenog društva i viđenja mogućih otpora spram istih, Bruckner se ipak odlučuje na reformiranje iznutra. Sustav ne bi trebalo mijenjati nego izgrađivati u bolji i humaniji, s drugačijim prioritetima. Autor vidi mogućí spas upravo u promijeni mentaliteta i našeg odnosa prema stvarima, tvrdi da tržište treba podrediti nekom drugom poretku: vjerskom, političkom ili društvenom. Ali obaveza je sačuvati ono najbolje od njega. U društvu koje je doslovno bombardirano reklamama i promidžbenim porukama svih profila i sa svih strana, autor uviđa da je jako uzak prostor za kritičko razmišljanje. „Biti protiv“ kao da je sačuvano za umjetnike i marginalne, no danas u 2021. s odmakom od 20 godina otkada je nastala ova knjiga možemo vidjeti da se osvješčivanje ipak dogodilo, ne potpuno, nije nimalo naštetilo sustavu koji i dalje funkcionira na istim principima ali ono što je započelo sedamnaesti rujna 2011. godine ipak je promijenilo pogled na sam kapitalistički sustav, taj dan smatra se danom početka pokreta Occupy Wall Street. Sve je započelo na Manhattanu u New Yorku u parku Zuccotti, smještenom tik do Wall Streeta, da bi se nedugo zatim proširilo na gotovo čitav svijet. Glavne teme prosvjeda bile su nepravda, nejednaka raspodjela bogatstva, kritika neoliberalnog kapitalizma i pogodovanje politike krupnom kapitalu. Nekoliko godina kasnije možemo vidjeti da alternative pa čak i na političkoj sceni postoje neke nove antisistemske stranke. Od njih možda i ne možemo očekivati da će postati neki značajniji fenomen, barem ne u skorije vrijeme, ali ipak se osjeća neka vrsta bunta protiv sustava. No pitanje je kad antikapitalist uđe u političku mašineriju može li uistinu ostati autentičan. Jer takvo djelovanje se odvija u okvirima onih protiv kojih se bore te kao takvo postaje predvidljivo, a time i osujetljivo. Kad autor govori o internetu nije uspio pretkazati njegov razvoj rekavši: „očekivati od interneta da isplete jednu veliku ljudsku obitelj „naivnost je slična sumanutosti“ (P. Bruckner)“ Nije mogao znati da će se samo četiri godine kasnije roditi jedna opće-svjetska internetska obitelj koja sada broji oko dvije i pol milijarde ljudi, naravno govorim o društvenoj mreži facebook, nešto kasnije nastaju i ostale društvene mreže. Unatoč nadasve lucidnoj i sustavnoj kritici iznesenoj u ovom djelu ne

moгу se oteti dojmu da je gotovo svaka kritička misao na neki način i opravdana ili jasnije rečeno pobijena nečim pozitivnim, tako da ostajem u nedoumici koja je namjera autora, a i pomalo je ironično da knjiga koja je trebala biti kritika sustava dobiva nagradu francuskog Senata za najbolje djelo iz područja ekonomije 2000. godine. A možda je autor na to mislio kad je rekao kako kritika nije ništa drugo nego suradnja. Sam način pisanja autora je izniman no što se tiče značenja možda bi mi bilo draže da se pojavio kao „buntovnik koji se izdiže iznad mase“, a ne da je na takvoga samo pozvao, te da je ponudio nešto novo, inovativno, nešto što može mijenjati stanje. Moje mišljenje je da otvaranje kršćanskoj duhovnosti, a autor i sam veli da tržište treba podrediti nekom drugom poretku, može donijeti tu nužnu promjenu, da se sustav kojem su na čelu materijalne vrijednosti reformira u sustav duhovnih i etičkih vrijednosti u kojem bi ljubav i milosrđe bile najvažnije stavke BDP-a, eto to bih volio jednom vidjeti, to očekujem.

LITERATURA:

Bruckner, Pascal, Bijeda blagostanja, Algoritam, Zagreb, 2004.